

บทนำ: เมื่อความสำคัญของเอกสารยินยอมเป็นดาบสองคม

ประเด็นของจริยธรรมการวิจัยมีความจำป็นต่อหลักการชี้้นำในการคุ้มครองผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และต่อการได้รับผลการวิจัยที่ถูกต้อง และกระบวนการทางจริยธรรมมักถูกดำเนินการโดยการให้ความสำคัญต่อการใช้เอกสารยินยอม (Engel & Schutt, 2017) เหมือนดังที่ปรากฏใน NASW Code of Ethics (2008) ที่ชี้ให้เห็นว่านักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานวิจัยและการประเมินผลควรจะมีมุ่งไปที่การเขียนใบยินยอมอย่างเหมาะสม โดยปราศจากการบังคับหรือการลงโทษเมื่อตัวอย่างที่ศึกษาปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือในกระบวนการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ Creswell and Poth (2018) ที่ว่า นักวิจัยควรจะมีกระบวนการกดดันให้ผู้มีส่วนร่วมลงนามในเอกสารยินยอม เช่นเดียวกับที่ Silverman (2013) ได้ชี้ว่าผู้มีส่วนร่วมต้องมีความเต็มใจ ปราศจากการบังคับ และนักวิจัยต้องใช้ทุกความพยายามในการคุ้มครองความปลอดภัย ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นนั้นถือได้ว่าเป็นความสำคัญลำดับต้นของนักวิจัยที่ต้องตระหนัก ในขณะที่เดียวกัน NASW ขยายความเพิ่มเติมว่า ถ้าผู้มีส่วนร่วมไม่ต้องการลงนามในใบยินยอมหลังจากที่ผู้วิจัยได้อธิบายแล้ว นักวิจัยต้องเตรียมที่จะยอมรับในการใช้รูปแบบอื่นที่เหมาะสมมากกว่า

ขณะที่ Liamputtong (2013) เสนอว่า การใช้แบบฟอร์มในกลุ่มเปราะบางจะมีความอ่อนโยนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งในทางปฏิบัติจริง ความคิดเห็นของนักวิจัยอาจมองว่าบริบทของงานวิจัยและการใช้แบบฟอร์มลงนามอาจจะไม่มีความเหมาะสมที่จะใช้ได้เสมอไป โดยต้องยอมรับว่า บางครั้งการใช้ใบยินยอมก็เป็นดาบสองคมที่เป็นทั้งการแสดงถึงสัญญา ข้อตกลงระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นเสมือนการยอมรับโดยปริยายของการขาดความน่าเชื่อถือระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วม จึงทำให้ต้องมีการลงนามในเอกสาร ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ Padgett (2017) ที่ตระหนักว่าการลงนามยินยอมอาจจะได้รับการยกเว้นในบางกรณีที่เป็นไปเพื่อการคุ้มครองตัวอย่าง โดยเฉพาะในบริบทของกลุ่มตัวอย่างที่มีความเปราะบาง มากไปกว่านั้น Tripodi and Potocky-Tripody (2007) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ในการให้ความยินยอมนั้นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยต้องเข้าใจด้วยว่าอะไรคือคำถามการวิจัย หรืออะไรคือสิ่งที่ผู้มีส่วนร่วมถูกถามให้ทำในฐานะที่เป็นตัวอย่างของการศึกษาวิจัยนั้นๆ ด้วย

ประสบการณ์ตรงที่แตกต่าง: เมื่อเอกสารยินยอมไม่มีความเหมาะสมที่จะใช้ในกลุ่มเปราะบาง

จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยจากกลุ่มเปราะบางเช่นแรงงานต่างด้าวพม่าไร้ฝีมือ สังเกตได้ว่า ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยรู้สึกกังวลและลังเลที่จะลงนามในใบยินยอม ดังนั้น วิธีการที่จะทำให้ผู้มีส่วนร่วมรู้สึกง่าย ไม่ลังเล ไม่กังวล นักวิจัยต้องถามความสมัครใจของตัวอย่างเหล่านั้นก่อน ถ้าพวกเขามีความเต็มใจที่จะให้สัมภาษณ์หรือตอบคำถาม (โดยไม่ลงนามในเอกสารยินยอม) นักวิจัยอาจให้คำสัญญาด้วยวาจา (you have my word) ที่จะไม่ละเมิดสิทธิของพวกเขา ซึ่งจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ช่วยให้ผู้เขียนมีความเข้าใจต่อความละเอียดอ่อนในการพึงปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูก

¹ รองศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรียกว่ากลุ่มเปราะบางมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปไม่ใช่เพียงแค่แรงงานต่างด้าวที่ไม่ได้มีความปรารถนาที่จะเปิดเผยข้อมูลให้คนภายนอกเข้าถึง แต่รวมถึงบุคคลทั่วไปอื่นๆด้วย ดังนั้น จึงเป็นเรื่องไม่น่าประหลาดใจเมื่อแรงงานพม่าไร้ฝีมือที่ผู้เขียนศึกษาไม่ต้องการที่จะเปิดเผยชื่อหรือเอกลักษณ์แสดงตัวตนใดๆ ให้ผู้เขียน ทั้งด้วยการแสดงเอกสารส่วนบุคคลและการลงนามในใบยินยอม

บทเรียนจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรกโดยการถามความร่วมมือ ความสมัครใจที่ปราศจากการร้องขอให้ลงนามในแบบฟอร์ม ทำให้ผู้เขียนสามารถเข้าถึงแรงงานพม่าได้ไม่ยากนักในการเก็บข้อมูลครั้งถัดมา โดยที่พวกเขาไม่มีลักษณะของความกังวล ความอึดอัดที่จะร่วมในการตอบคำถามการวิจัย ปรากฏให้เห็นบนใบหน้าแต่อย่างใด และบางส่วนยังเห็นว่าคำถามที่ให้สัมภาษณ์จะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาในอนาคตอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การศึกษาของผู้เขียนครั้งนี้ยังได้เรียนรู้จริยธรรมการวิจัยผ่านข้อจำกัดทางภาษาของผู้มีส่วนร่วมอีกด้วย เนื่องมาจากการที่แรงงานพม่าบางส่วนไม่สามารถอ่านแบบสอบถามได้เอง แม้ว่าแบบสอบถามจะถูกแปลทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาพม่าแล้วก็ตาม ซึ่งกรณีเช่นนี้ เป็นการยืนยันว่าการยินยอมด้วยวาจามีความเป็นไปได้และสมเหตุผลในทางปฏิบัติมากกว่าการลงนามในแบบฟอร์มที่แม้ว่าข้อความในนั้นหรือแบบสอบถามที่ใช้จะเป็นภาษาแม่ของตัวอย่างที่ศึกษาก็ตาม ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าบริบทและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้เป็นเหตุผลหลักสำหรับการอธิบายถึงความไม่ควรรใช้ใบยินยอม ทั้งนี้ด้วยความพยายามและตระหนักของผู้เขียนที่จะคุ้มครองผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ทั้งในส่วนของเอกสารและความรู้สึก

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยกับบทบาทในการพิจารณา

กระบวนการของจริยธรรมการวิจัยไม่ได้มีเพียงแค่ส่วนของการลงนามในใบยินยอมของตัวอย่างที่ศึกษาเท่านั้น อีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญก่อนที่จะไปถึงขั้นตอนของการลงนาม คือ การพิจารณาโครงสร้างการวิจัยนั้นๆโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของหน่วยงานแต่ละแห่งที่จะให้มุมมองในภาพรวมได้ว่ากระบวนการวิจัยในขั้นตอนต่างๆรวมทั้งเครื่องมือการวิจัยได้มีการออกแบบที่เหมาะสมและพยายามให้ความคุ้มครองตัวอย่างที่ศึกษาหรือไม่ โดยพิจารณาจากข้อความ เนื้อหาที่ปรากฏในโครงสร้างวิจัย ทั้งนี้ประเด็นที่คณะกรรมการจริยธรรมควรให้ความสำคัญ(ในบางสถาบัน)อาจครอบคลุมไปถึงการออกแบบการวิจัยที่อาจส่งผลกระทบต่อตัวอย่างและผลการศึกษาได้ แต่อย่างไรก็ตามในมุมมองของผู้เขียน ผู้เกี่ยวข้องไม่ควรลืมนึกถึงตระหนักว่า คณะกรรมการจริยธรรมฯ ไม่ได้มีความแม่นยำในเนื้อหาทุกเรื่องของผู้วิจัยแต่ละคนศึกษา (หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ไม่ได้มีความรอบรู้หรือแม่นยำทั้งในวิธีวิทยาการวิจัยและเนื้อหาการวิจัยเรื่องนั้นๆ มากไปกว่าผู้วิจัย/เจ้าของงานวิจัย) โดยเฉพาะภายใต้บริบทของงานวิจัยของหลักสูตรระดับต่างๆในสถาบันการศึกษา ซึ่งเนื้อหาของงานวิจัยต่างๆ ได้ถูกพิจารณา ให้ข้อเสนอแนะโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยในเบื้องต้นแล้ว รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขก่อนส่งให้คณะกรรมการจริยธรรมพิจารณา ซึ่งต้องยอมรับว่า กลุ่มกรรมการสอบสามารถเข้าใจและลงรายละเอียดในกระบวนการต่างๆของการศึกษาในเชิงลึกได้มากกว่า ดังนั้น การผ่านการพิจารณาโดยคณะกรรมการจริยธรรมของหน่วยงานอาจเป็นเพียงกระบวนการเช่นเดียวกับการลงนามยินยอมให้ข้อมูลของตัวอย่าง เพื่อเป็นการรับประกันว่างานวิจัยนั้นๆ ได้ผ่านกระบวนการพิจารณาจริยธรรมตามที่ควรจะเป็นดังเช่นที่สากลดำเนินการ อีกทั้งกระบวนการนั้นทำให้ได้มาซึ่งหมายเลขจริยธรรม (หรือประกาศนียบัตรที่มีเลขที่รับรองจริยธรรม) ของสถาบันที่ให้การพิจารณา โดย

กระบวนการดังกล่าวมักมีความเชื่อมโยงกับการเผยแพร่บทความวิจัยที่ผู้วิจัยต้องระบุหัวข้อเรื่องจริยธรรมการวิจัยลงไปด้วย และยิ่งถูกเชื่อมโยงกับโอกาสในการได้รับการตอบรับการตีพิมพ์บทความลงในวารสารต่างๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้ปฏิเสธการทำหน้าที่ของคณะกรรมการจริยธรรมของหน่วยงาน แต่นั่นหมายถึงการที่ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาของงานวิจัยเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ การพิจารณาจากเอกสารโครงร่างวิจัยเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการประเมินจริยธรรมในภาพรวมและในสถานการณ์จริงได้ การให้ผู้วิจัยมีโอกาสนำเสนอข้อมูลเหล่านั้นด้วยตนเองต่อคณะกรรมการจริยธรรมฯ นับเป็นอีกทางเลือกในการมาตรฐานของการทำงานด้านจริยธรรมการวิจัยและคุณภาพของงานวิจัยด้วยการสื่อสารสองทาง ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการในลักษณะนี้แล้วในหลายหน่วยงานของไทย

กล่าวโดยสรุป เมื่อก้าวถึงเฉพาะในส่วนของ a written consent form จริยธรรมการวิจัยไม่ได้หมายถึงเพียงการที่ตัวอย่างหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยได้ลงนามในแบบฟอร์มเท่านั้น สิ่งที่สำคัญมากกว่านั้นคือ นักวิจัยต้องพยายามที่จะเคารพหรือคุ้มครองสิทธิของตัวอย่าง ของบุคคลเหล่านั้นในชีวิตจริงของพวกเขาด้วย ไม่ว่าจะสิ่งเหล่านั้นจะถูกเขียนลงในแบบฟอร์มหรือไม่ก็ตาม ผู้เขียนเชื่อว่าการลงนามในแบบฟอร์มไม่ได้ช่วยเพิ่มระดับจริยธรรมของนักวิจัย ถ้านักวิจัยไม่มีจิตวิญญาณแห่งจริยธรรมและสามัญสำนึกเป็นทุนเดิม อาจส่งผลให้ใบอนุญาตมี(คุณ)ค่าน้อยลงได้เช่นกัน ดังเช่นที่ Baker and Charvat (2008) กล่าวว่า “ความยินยอมเป็นกระบวนการ ไม่ใช่แบบฟอร์ม” (น. 46) อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้เขียนแล้ว การลงนามในใบอนุญาต แม้ว่ามันจะถูกส่งเสริมให้เป็นการปฏิบัติที่ถูกให้คุณค่าว่าเป็นมาตรฐานสากล แต่มันอาจจะไม่มีความเหมาะสมในทุกบริบทของการวิจัยเสมอไป เพราะไม่ใช่ทุกสถานการณ์ที่จะเกิดปรากฏการณ์ “One size fits all” ได้ ดังนั้น จริยธรรมการวิจัยที่ควรจะเป็น/ที่แท้จริงจึงอยู่ที่นักวิจัยมีสำนึกรับผิดชอบและการเคารพตัวอย่างที่ศึกษามากกว่าการให้ความสำคัญกับเอกสารลงนาม (ที่ไม่มีความรู้สึกและอาจไม่ถูกนำไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงของการวิจัย)

เอกสารอ้างอิง

- Baker, A.J.L., & Charvat, B.J. (2008). *Research methods in child welfare*. New York, NY: Columbia University Press.
- Creswell, J.W., & Poth, C.N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage.
- Engel, R.J., & Schutt, R.K. (2017). *The practice of research in social work*. (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage.
- Liamputtong, P. (2013). *Qualitative research methods*. (4th ed.). Victoria: Oxford University Press.
- National Association of Social Workers. (2008). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*. Approved by the 1996 NASW Delegate Assembly and revised by the NASW Delegate Assembly in 2017 Washington, DC: Author.
- Padgett, D.K. (2017). *Qualitative methods in social work research*. (3rd ed.). California: Sage.
- Silverman, D. (2013). (4th ed.). *Doing qualitative research*. California: Sage.
- Tripodi, T., & Potocky-Tripody, M. (2007). *International social work research: Issues and prospects*. New York, NY: Oxford University Press.